

Posudek: PhDr.Marcel Forgáč, PhD.: Myslenie a krása

Zkoumané pole: Vztahy filosofie a literatury, analytických a estetických dispozic
filosofických textů

Filosofování a následná transpozice myšlenkového pohybu do textů je široce rozevřené pole sahající od formalizovaných zápisů pravdivostních hodnot věty v logice dospívající ve vztahu přirozeného jazyka a externí reality k Tarského T sentences, Fregeho rozlišení významu a smyslu, Carnapův pokus o spoutání přirozeného jazyka prostředky matematiky až k volně plujícím esejistickým stylům s vlastními pojmovými aparáty, jejichž význam nemá obvykle žádnou exaktní hodnotu, ale jsou zejména metaforami překlenujícími místa řeči, kde nelze pokračovat v řeči jinak, než že mluvčí použije obraz, jak uvádí D. Davidson ve svém slavném pojednání o metafoře.

Metafora obvykle nemá jasný kognitivní obsah jakkoliv k němu jako by ukazuje, a tak T.S. Kuhn například použije pojem „pradigma“ mnohokrát jinak, v pozměněném smyslu tak, aby vyhovovalo aktuálnímu stavu jeho teorie, stejně jako Heidegger pozměňuje významy svých zdánlivě metafyzicky pevných označení „bytí“ nebo „dasein“. Právě jeho příklad ukazuje filosofa, který nastoupí analytickou cestu, aby nakonec napsal esej Básnický bydlí člověk a třeba i interpretoval Hoelderlinovy básně jako „zjevující se bytí“. R. Rorty zase v závěru své kariéry lituje, že se více nevěnoval básnictví.

Z hlediska literární vědy lze říci, že veškeré pokusy o přesnější určení toho, co literatura je a co není v zásadě selhaly – formalistické a strukturalistické pokusy o definování takzvané

„literárnosti“ nepřinesly předpokládaný úspěch. Ve světle neopragmatických úvah, například experimentu S. Fishe s básní (Jak poznáte báseň když nějakou vidíte) lze konstatovat, že literaturou se možná vždy stane to, co jisté společenství bude sdílet jako víru, že právě tento text je součástí diagramu zvaného „literatura“.

Forgáčův vstup na toto komplikované pole se vyznačuje odvahou i jistou radikálností. Je mi sympatický, pokud jsem to dobře pochopil, pokusem zasáhnout do současné uzavřenosti filosofických slovníků, které často organizují způsob myšlení jejich uživatelů natolik, že ti, co čtou Heideggera mluví nakonec jeho jazykem, ti co si oblíbí Derridu nebo Deleuze přejímají jejich řečové strategie a výklady či interpretace aparátů těchto „otců“ vypadají vlastně jako tautologie. Forgáč vstupuje do mezery mezi analytickým a estetickým, mezi nárokem filosofie na „přesnost“ vyjádření a volností literárního jazyka, což lze hodnotit kladně.

Charakteristika práce

Předkládaný text se skládá ze dvou částí, z nichž první víceméně průzkumem terénu a rozhovorem s myšlením filosofů, ale i literárních teoretiků a také spisovatelů beletrie, u nichž autor hledá inspiraci pro konceptualizaci vlastních otázek.

Druhou část pak tvoří interpretace Parmenidovy básně O přírodě, kde autor slibuje realizaci svého konceptu a reprezentaci nového metodologického rozvrhu zkoumaného problému.

První část je značně extenzivní a rozbíhá se do mnoha rovin, zabírá antické filosofy, vedle Heideggera, Derridy nebo Rortyho, což jsou výrazně odlišné slovníky i strategie, jak historicky, tak co do lokality a jazyka.

Autor často cituje, ale zdá se mi, že občas se citovaným zabývá jen letmo a hned spěchá dál.

Domnívám se, že zde by textu prospěla určitá redukce a hlubší setrvání u představované myšlenky nebo postřehu. Takhle text působí jako rychlý průlet mnoha ne zrovna jednoduchými myšlenkovými světy.

Teprve na stránce 73 se autor obrací od „širších poznámek“ k „úvodu pro své téma“, ale ani po té se jeho rétorická strategie založená na velmi volných rezonancích a letném doteku a mísení stylových rovin nijak nemění.

Další problém pak vidím, pokud jsem autorovu strategii alespoň částečně pochopil, v tom, že odkazy na jisté autority a jejich výrok jsou někdy brány jako posun či vyřešení otázky, takže text osciluje mezi G.Genettem, filosofem T. Horváthem, Derridou a jeho pojetím logocentrismu a mnohým dalším. To vzbuzuje dojem, že autor padá do pastí, které se snad chtěl vyhnout, tedy reprezentaci jako by nalezených exaktních distinkcí a esencí pojmů, rigidních designátorů. Tento pocit možná vzniká díky rychlosti, kterou se autor ve své řeči přesouvá třeba od Derridy, k Mukařovskému a odsud M. Petříčkovi (strana 77). Přimlouval bych se za pokojnější argumentaci namísto oslnivého „chrlení“ nepochybně robustně a se zájmem načteného materiálu, jak z oblasti filosofie, tak literární vědy. Takto se mi zdá celá první část přetížená citacemi a letnými reflexemi, aniž autor využije příležitost k tomu, aby svou koncepci ustálil a představil v jasnějším světle, jakkoliv to slibuje.

Druhá část je nazvána Poetologický profil Parmenidovy básně O přírodě s podtitulem: s důrazem na narativní strategie.

Incipit mi připadá z pohledu literárního teoretika poněkud nelogický, protože autor tu upozorňuje na nezájem literární vědy o Parmenidovu báseň. Literární věda přece není stroj povinný vytvořit metařeč ke každé básni, povídce nebo románu. Zájem literární vědy je často nahodilý a nepředvídatelný, robustní u kanonických děl autorů jako je Dante, Shakespeare nebo Dostojevskij a zpožděný nebo inertní u děl, která docházejí lokálního ocenění v jistém kulturním společenství, které sdílí jistou víru, nebo jsou oceňovány se zpožděním, při změně

historického kulturního paradigmatu, což je příklad Kafky, respektive se interpretace díla míjejí s jeho smyslem, což zase je příklad českého spisovatele Jaroslava Haška.

Protože autor nenachází dostatek interpretačních opor v literární vědě, obrací pozornost k interpretacím filosofickým (například J. Patočka) nicméně nástroje, které hledá jako oporu své interpretace nachází Forgáč zejména u formalistů a strukturalistů, zejména pak u Jana Mukařovského (citován je i Šklovskij, Ejchenbaum anebo americký strukturalista J. Culler).

Metodologie

Autor deklaruje, že jeho hlavním interpretačně aplikačním nástrojem bude Mukařovského pojetí estetické funkce, normy a hodnoty, nicméně v první části práce se objevují jména jako Derrida, Deleuze, Guattari a Rorty a také Platón, což s nepříliš nepotkává s formalistickým pojetím Mukařovského a se snahami strukturalistů o přiblížení humanitních věd exaktnosti věd o přírodě – nepochybně i pod vlivem dobové popularity Vídeňského kroužku kolem Carnapa Goedela a dalších. Vychází z přesvědčení, když cituje F. Mika, že formální aspekty jsou svázány sémioticky s ideovou stránkou díla (parafráze ze strany 174) a v dalším odvolávce na J. Mukařovského, že „každá složka uměleckého díla, počítaje v to i ty nejformálnější, obsahuje sdělovací hodnotu.“(s. 174). Tady se ovšem vynořuje problém, který není lehce řešitelný, totiž pokud autor zastává taková přesvědčení, což citace naznačují, pak je otázkou, proč zkoumá zcela kontradiktorní polohy filosofů jako je Derrida, nebo Deleuze, kde taková esenciální tvrzení najdeme jen obtížně, naopak jsou v přímém rozporu. Lze těžko prokázat, co je a co není složkou uměleckého díla, když nejsme sto přesně definovat jeho esence, což byl omyl strukturalistů, kteří byli přesvědčeni, že to naopak lze. Opět se vrací otázka rigidního designátoru, tedy co je a co není umělecké dílo, co je analytické a co

estetické a zdali lze pro to nacházet jiné nástroje než systém přesvědčení a víry. Derrida v Bílé mytologii ukazuje jak je každá metafora unikavá a nedává možnost najít svůj vlastní zdroj, ale přesně tuto touhu měli strukturalisté – preparovat umělecké dílo, definovat všechny jeho složky a zbavit ho pohybu, který naopak filosofové typu J. Derridy se pokoušeli vrátit do hry. Je tedy otázkou, proč je Forgáč tak zaujat klasickým strukturalismem, když, jak se ukáže v samotné interpretaci i v objemu jeho vlastního myšlení rozkročeného po poststrukturalistickém areálu, ho zas tak nezbytně nepotřebuje, pokud ovšem není formalistou pokoušejícím se uniknout svému formalismu v derridovských a deleuzovských maskách. Nebo naopak, zaujetí Derridovou volnou virtuositou podloženou ovšem myšlenkovou propracovaností není pro autora neodolatelou sedukcí, která ho vede k jistému napodobení jeho stylu.

Zdá se ovšem, že Mukařovský tu slouží jen jako jistý rétorický ornament, který se až tolik nezhodnocuje v autorově vlastním myšlení.

Metodologie je obecně velmi obtížně explikovatelná, pokud jí nemá být volný přelet a rezonance mezi mnoha odlišnými slovníky .

Závěr

Na Forgáčově práci oceňuji zejména velmi zdařilou inspirativní interpretaci Parmenidovy básně O přírodě, v níž autor prokázal jak analytické , tak imaginativní schopnosti, aniž nakonec upadl do formální polohy. Je schopný podat mnohazměrový pohled na tento text a zasadit ho do širšího kontextu moderního humanitního myšlení. Jeho volný pohyb mezi světem filosofie a literární vědy tady působí jak inspirativně, tak beletristicky atraktivně. První část práce, jakkoliv jí lze vytýkat výše zmiňovanou přetíženost a možná i přílišnou elokvenci, zase přesvědčuje o autorově sečtělosti, zaujetí pro téma a mimořádné intelektuální nasazení, které mu věnuje.

Zejména z těchto důvodů a z přesvědčení o dalším pozitivním vývoji badatele **doporučuji** práci k obhajobě.

Otázky pro obhajobu

1/ Jak by se autor vyjádřil k pojmu „literárnost“ ve světle neopragmatických pojetí R.

Rortyho, S.Fishe nebo W.B. Michaelse?

2/ Bylo by možné explikovat, v čem bylo autorovi užitečné použití Mukařovského pojmů estetická funkce, norma a hodnota při interpretačně aplikační práci na uchopení Parmenidovy básně?

3/V závěru práce autor charakterizuje svou práci jako epické /téměř románové/ gesto, a mluví o tom, že jeho text „dramatizuje patetizuje, ironizuje“ (s.260). Je autor přesvědčen, že jeho intence je přenositelná prostřednictvím textu na čtenáře v externí realitě. A kdo má být adresátem? Filosofická obec, literární vědci nebo milovníci eseistiky?

4/Dokázal by autor stručně charakterizovat teoretické závěry, k nimž dospěl na základě svých hypotetických předpokladů?

V Českých Budějovicích 2. ledna 2023

Vladimír Papoušek